

Myslet na celý svět

Rozhovor s Elijahu Ripsem

ADAM HRADILEK

Elijahu Rips je známý matematik, který studoval na konci 60. let v Rize. Obdivoval pražské jaro, působilo na něj stejně, jako by „útek jednoho vězně zapůsobil na zbytek zavřených“. Okupace v srpnu 1968 znamenala i pro něj konec nadějí na změny. Na počátku roku 1969 mu k uzavření studia chyběla jen diplomová práce. V té době k němu ale pronikla zpráva o sebeupálení Jana Palacha. Dne 13. dubna 1969 se ho rozhodl následovat.

Můžete nastínit osud vašich předků a vašeho jména?

Narodil jsem se 12. prosince 1948 v Rize jako Ilja Aharonovič Rips. Po příchodu do Izraele jsem začal používat hebrejskou formu svého jména – Elijahu. Můj otec se jmenoval Aharon, odtud tedy pochází v Sovětském svazu používané patronymum Aharonovič. Rodiče z otcovy strany pocházeli z Běloruska, odněkud z okolí Minska. Otec vyučoval před druhou světovou válkou matematiku. Pár dní po jejím vypuknutí narukoval do Rudé armády a bojoval až do konce války. Generace mých dědů a babiček zřejmě žila zbožně, z otcovy strany však nikdo nezůstal. Všechny je povraždili Němci. Celá jeho rodina zahynula během holocaustu, a tak se rozhodl žít v Rize, kde ho propustili z armády a kde potkal moji matku. Moje matka Cila se v Rize narodila. Její rodina zde žila několik staletí. Polovinu její rodiny se podařilo těsně před vypuknutím druhé světové války opustit Lotyšsko a dostat se do Čuvašska, hluboko v ruském vnitrozemí blízko Uralu, kde přežili. Ta část rodiny, které se utéct nepodařilo, zemřela v Rize.

Deportovaly nebo internovaly sovětské orgány někoho z vaší rodiny?

Z naší rodiny ne. Ale řadu lidí deportovali v letech 1940–1941, kdy bylo Lotyšsko připojeno k Sovětskému svazu. Mnohé z nich poslali na Sibiř nebo je rovnou povraždili. Ironií osudu však deportace některým Židům zachránila život. Největším traumatem Lotyšů bylo obsazení Lotyšska Sovětským svazem a následné hrůzy Stalinova režimu, pro Židy pak německá okupace.

Čím jste se zabýval v mládí?

Přitahovala mě matematika, kterou učil můj otec. Zúčastnil jsem se řady matematických soutěží, od těch místních v Rize a Lotyšsku až po národní v Rusku a Sovětském svazu. Tuším, že to bylo v roce 1964, kdy jsem se zúčastnil mezinárodní matematické olympiády v Moskvě. Po této soutěži mě přijali na Lotyšskou státní univerzitu v Rize. Studoval jsem matematiku na Fakultě matematiky a fyziky. Zabýval jsem se algebrou a setkal jsem se zde s vynikajícím profesorem Borisem Plotkinem, který se později stal mým učitelem. Je to muž s mnoha

Elijahu Rips na Velvyslanectví České republiky v Tel Avivu v srpnu 2008

Foto: Velvyslanectví ČR, Tel Aviv

zájmy, mimořádný matematik a skvělý člověk. Kromě matematiky nás pojí i přátelství, které od studentských let vydrželo dodnes.

Jakým způsobem zasáhlo studentské hnutí roku 1968 univerzitu v Rize? Organizovali se studenti, vydávaly se neoficiální tiskoviny, samizdat?

Když jsem dospěl, postupně jsem si začal uvědomovat sovětskou realitu,

Pjotr Grigorenko a Ivan Jachimovič 29. 7. 1968 před československou ambasádou v Moskvě
Foto: Sacharov Archives

kerou jsem jako dítě nevnímal. Po příchodu na univerzitu jsem, přinejmenším do určité míry, začal lépe chápat, co se kolem mě děje. Možná nějaký samizdat na univerzitě vycházel, ale já se k němu nedostal. Věnoval jsem se hlavně matematice, nikoli politice. Myslím si, že u nás žádná organizovaná skupina neexistovala. Lidé se většinou bavili jenom mezi sebou. Spousta mých přátel smýšlela podobně jako já, ale organizovanou skupinu jsme vytvořili. Když ale vypuklo na počátku roku 1968 pražské jaro, bylo to něco ohromného. Najednou lidé mohli svobodně vyjadřovat své názory, říkat, co si myslí, a nebát se přitom, že budou za svá slova perzekvováni.

Jak jste se o událostech v Československu dozvěděl vy? Odkud mohl člověk čerpat neoficiální informace?

Tou dobou jsem poslouchal zahraniční rozhlasové stanice vysílající pro Sovětský svaz. Byl to jediný zdroj informací. Často je rušili, ale některé z nich, například Hlas Ameriky či BBC, se poslouchat daly. Takže nějaké informace jsme měli. Bylo to ohromně vzrušující.

Jaká byla vaše očekávání ohledně pražského jara 1968?

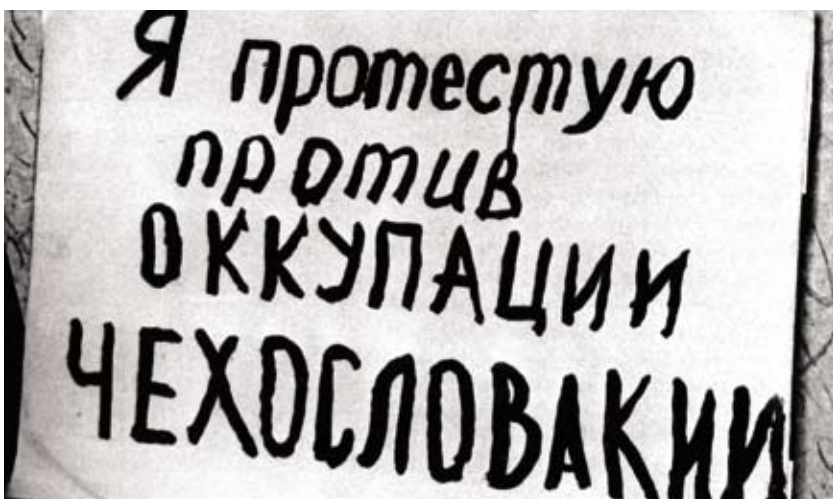
Byl jsem pesimista. Nevěřil jsem, že by pražské jaro mohlo zažehnout jiskru v Lotyšsku nebo Sovětském

Ivan Jachimovič (1931) pracoval v lotyšském Kraslavském kraji jako předseda kolchozu Mladá garda. Počátkem roku 1968 se začal angažovat v oblasti lidských práv a stal se veřejným zastáncem pražského jara. Společně s bývalým generálem Rudé armády Pjotrem Grigorenkem (1907–1987) a dalšími sovětskými disidenty předal 29. července 1968 na československém velvyslanectví v Moskvě otevřený dopis vyjadřující podporu změnám v Československu. Po invazi vydal společně s Pjotrem Grigorenkem prohlášení odsuzující okupaci Československa, které bylo 28. února 1969 publikováno v samizdatu Kronika současných událostí. Za své aktivity byl nejprve vyloučen z Komunistické strany Sovětského svazu a následně z kolchozu, kterému předsedal. 24. března 1969 byl zatčen a uvězněn. O několik týdnů později – 7. května – byl zatčen i Pjotr Grigorenko. Ve vězení byli oba podrobeni psychiatrickému vyšetření, na jehož základě soud rozhodl o jejich léčbě v psychiatrickém ústavu. Ivan Jachimovič strávil několik měsíců ve vězení i na psychiatrické klinice společně s Eltjahu Ripsem. Zneužívání psychiatrických léčeben v Sovětském svazu poodhalil světu sovětský disident Vladimír Bukovskij (1942), který sám několik let v psychuškách pobýval. Poprvé v letech 1963–1965 za organizování veřejného čtení v Moskvě, podruhé 1965–1966 za uspořádání demonstrace na podporu vězňů spisovatelů. Organizování demonstrací bylo důvodem pro jeho další věznění v letech 1967–1970. V roce 1971 se Vladimíru Bukovskému podařilo zaslat na Západ dokumentaci k případům lidí nespravedlivě odsouzených k pobytu v psychiatrických léčebnách. Na základě jeho činu bylo několik osob propuštěno, on sám byl však zatčen a v lednu 1972 odsouzen k sedmi letům vězení a pěti letům vyhnanství. V prosinci 1976 byl vyměněn na Západ za komunistického politika Luise Corvalána, vězněného v Pinochetově Chile.

svazu. Ale když jsou všichni ve vězení a jednomu ze spoluvězňů se podaří utéct, máte radost i vy. Ta radost se však brzy proměnila v hořkost.

Vzpomenete si na okamžik, kdy jste se dozvěděl o invazi do Československa?

Univerzitní studenti měli podle sovětských osnov jeden den v týdnu vojenský výcvik, tzv. vojenskou katedru. Spolu s ostatními studenty z Lotyšské univerzity jsem ji musel absolvovat i já. V létě katedra končila měsíc trvajícím

Ripsův plakát s nápisem *Protestuji proti okupaci Československa*

Foto: Lotyšský státní archiv

výcvikem, po kterém vás zařadili do zálohy. Já a moji kolegové jsme absolvovali vojenský výcvik v červnu nebo červenci 1968. Přidělili nás k technické jednotce do Kaliningradu. V armádě jsem viděl, jak moc její důstojníci chtějí zasáhnout proti Československu. Chovali se velmi agresivně a byli připraveni zakročit.

Reakce sovětského tisku na pražské jaro byly zpočátku víceméně smíšené, ale postupně také získávaly na agresivitě a byly čím dál útočnější. Začal jsem mít pocit, že to špatně skončí.

Na konci srpna odveleli naši jednotku do Československa. Nás studenti však předtím poslali zpátky do Rigy. Málem jsme skončili v Československu, ale nejspíš asi věděli, že by to nebyl dobrý nápad.

Kde jste se dozvěděl o invazi?

To už jsem byl zase zpátky v Rize, někde jsem seděl a psaly o tom všechny noviny. Líčily to samozřejmě ze sovětského pohledu, tedy jako bratrskou pomoc. Myslím, že se zmiňovaly i o Vasilu Biľakovi a psaly, že lidé kolem něj požádali o sovětskou pomoc. Cítili jsme pochopitelně velkou hořkost, ale nemohli jsme nic dělat. Před invazí člověk viděl radost téměř na každé tváři, a během jediného dne to skončilo.

Zaznamenal jste nějaký veřejný hlas proti invazi, dostali se k vám nějaké letáky? Slyšel jste o aktivitách Ivana Jachimoviče?

Viděl jsem pouze nějakou československou literaturu, v níž se psalo, že je po všem. Pokus získat svobodu skončil neúspěchem. O Jachimovičovi jsem se doslechl až mnohem později, když jsem se s ním osobně setkal ve vězení.

V jakém ročníku jste byl v akademickém roce 1968/1969?

V posledním. Všechny zkoušky už jsem měl hotové a čekala mě jen diplomová práce. Někdy na začátku roku 1969 jsem poslal svůj první článek do nejvýznamnějšího matematického časopisu v Sovětském svazu. Byl přijat a následně publikován, za což jsem vděčný akademikovi Pjotru Novikovovi, který protlačil jeho publikování, přestože to bylo až po mém protestu.

Kdy jste se doslechl o Palachově činu?

Hned v lednu. Všeobecně se vědělo, že Československo invazi určitým způsobem vzdoruje. Už si to přesně nepamatuji, ale nějaké zprávy jsme o tom měli. Nejspíš jsem to slyšel v zahraničním rozhlasu, nedokážu si představit, že bych se to dozvěděl z domácích médií.

Slyšel jste i o dalších odpůrcích sovětské okupace, kteří se na protest proti ní rozhodli upálit?

Ne. Věděl jsem pouze o Janu Palachovi.

Sám jste se odhodlal k podobnému činu několik měsíců po Janu Palachovi. Kdy jste o něm začal poprvé uvažovat?

Následkem invaze zůstal v lidech pocit, že sami nemohou ovlivnit chod událostí. Člověk se cítil bezmocný, když viděl, jaké se dějí špatnosti a on tomu nedokáže zabránit. Panovalo všeobecné rozhořčení. Měl jsem zkrátka pocit, že musím vyjádřit, co cítím, ale zároveň si nesmím dělat iluze, že bych tím něco ovlivnil. Chtěl jsem jen vyjádřit svou trpkost.

Takže jste svým činem nemířil přímo na lotyšskou nebo československou veřejnost?

Ne, byl to můj osobní protest, kterým jsem nechtěl nic rozpoutávat. Můj čin pramenil z absolutní hořkosti. Přestal jsem věřit, že se komunismus může zhroutit tak, jak se později stalo. Vypadalo to, že tohle zlo tu zůstane navždy.

Proč jste si vybral právě datum 13. dubna?

Já si předem neurčil přesné datum. Udělal jsem to poté, co jsem našel určité řešení a získal pocit, že to, co chci udělat, je správné. Pak jsem ještě musel přichystat pár věcí, a když jsem s nimi skončil, byl jsem připravený.

Radil jste se o svém záměru s někým blízkým? Zmínil jste se o něm někomu?

Ne, samozřejmě že ne. Tím bych to všechno jen mnohem víc zkomplikoval. Postavil bych toho člověka před obrovské dilema, a to jsem nechtěl. Navíc bych do té věci zatáhl někoho dalšího, což neprávem potkalo profesora Borise Plotkina. Nic o mém činu nevěděl a nijak mě v tomto smyslu neovlivňoval, přesto měl potíže. Režimní představitelé tvrdili, že mě nedokázal správně vychovat, a přišel kvůli tomu o místo na univerzitě.

Prostranství před památníkem Svobody v Rize, místo Ripsova činu

Foto: Wikipedia Commons

Napsal jste dopis rodičům nebo otevřený dopis veřejnosti?

Napsal jsem několika přátelům, abych je o svém rozhodnutí informoval, a přidal jsem k tomu pár slov. Od přátel v Lotyšsku jsem se dozvěděl, že ten dopis leží v nedávno otevřených archivech tajné policie v Rize.

Jak jste se připravoval na svůj čin?

Potřeboval jsem jenom benzin a plákat, na který jsem den nebo dva před protestem napsal heslo.

Můžete popsat události z 13. dubna 1969?

Někdy ráno jsem dokončil přípravy, vzal všechny věci, které jsem potřeboval – transparent, benzin a sirky – a vydal se k památníku Svobody v centru Rigy, postavenému v časech, kdy Lotyšsko bylo nezávislým státem. Nedaleko památníku jsem se polil benzinem, vybalil transparent, položil ho na zem a zapálil se. Bod zvratu, od kterého už není cesty zpět, nastal, když jsem roztáhl transparent. Zabalil jsem ho doma do papíru, abych ho donesl na místo bez povšimnutí. To byla nejkritičtější část toho všeho. Musím říct, že bylo jednodušší zapálit se než rozvinout transparent. Rozumějte – vyrůstal jsem v Sovět-

ském svazu, v režimu strachu. Odhalení takového transparentu znamenalo, že jsem otevřeně proti celému tomuto systému.

Říkal nebo křičel jste nějaká hesla?

Ne, nemělo by to valný smysl. Byl jsem přímo uprostřed Rigy, blízko památníku, kolem procházela spousta lidí.

Jaká byla reakce kolemjdoucích?

Oheň vzplál. Náhodou šli okolo nějací lidé, pravděpodobně námořníci, kteří mě rychle uhasili, takže jsem měl jen lehké popáleniny. Shromáždila se kolem mě poměrně velká skupina lidí a musím říct, že nebyli příliš přátelští. Mluvili rusky a byli otevřeně proti mně a vyjadřovali sympatie okupaci Československa. Předpokládám, že tam byli také lidé jiného názoru, ale báli se promluvit, a tak byli zticha. Potom ke mně přistoupil muž v civilních šatech, ukázal mi legitimaci, zatkl mě a odvedl na nedaleké ministerstvo vnitra. Odtud mě zanedlouho převezli na velitelství KGB v Rize. Tam mě krátce vyslyšeli a poté poslali do psychiatrického ústavu na oddělení pro sebevrahy, kde jsem strávil první noc. Zde se musím zmínit o chování personálu.

Když jsem tam přijel, jeden člověk – vrátný – mi umožnil zavolat si, což bylo proti všem pravidlům. Myslím, že za to pak zaplatil svým místem. Ušetřil tím mnoho nepříjemných chvil mým blízkým. Zavolal jsem rodičům a řekl jim, že jsem naživu. Jinak by o mně neměli žádné zprávy. Jednoduše bych zmizel. Také ostatní personál se choval mile. Pamatuji si, že někteří z nich byli z mého příjezdu velmi rozrušení, a slyšel jsem, jak o mně mluví jako o člověku, který zopakoval čin Jana Palacha.

Druhý den ráno přišel příkaz k zatčení a přemístění do hlavní věznice v Rize. Nejprve jsem se dostal do nemocniční části, kde mi léčili popáleniny. Poté začaly výslechy. Nejvíce je zajímalo, zda jsem jednal sám nebo jako součást nějaké skupiny. Rovněž se mě ptali na mé motivy. Když jsem jim je vysvětlil, začali mě přesvědčovat, že se mýlím, že to byla bratrská pomoc a podobně.

Zaznamenala vaši akci místní média nebo veřejnost?

V místních médiích zůstal můj čin přirozeně nepovšimnut. Celou dobu ve vězení jsem nevěděl, jestli o něm někdo ví. Mnoho protestů v Sovětském svazu proběhlo bez povšimnutí. Místní tisk o nich nikdy nepsal

a žádní zahraniční pozorovatelé zde nebyli. Můj případ, jak jsem se později dozvěděl, si získal velkou publicitu v zahraničí.

Byl jste ve vězení na samotce, nebo s ostatními vězni?

Byl jsem na cele s dalšími vězni. Většina z nich byli kriminálníci, ale někteří z nich i političtí, jako například Jachimovič, se kterým jsem se setkal o pár měsíců později. Spoluvězni byli víceméně přátelští. Jak mi ale později došlo, někteří z nich na mě byli s největší pravděpodobností nasazeni. Tenkrát jsem si to ale neuvědomoval. Ve vězení jsem strávil asi půl roku. Po pár týdnech ukončili výslechy a objednali si můj psychiatrický posudek. Nevěděl jsem nic o tehdejší sovětské praxi prohlašovat všechny politické vězně za duševně choré. UVědomil jsem si to, až když nějaký místní lotyšský psychiatr začal s posudkem. Snažil jsem se bránit poukazem na úspěchy dosažené v matematice. Veškerá má snaha však byla samozřejmě k ničemu. Pokládali mi různé otázky a pozorovali a později pravděpodobně analyzovali moje reakce. Když dosáhli předem připraveného výsledku, přemístili mě do normální části věznice, kde jsem čekal na soud. Zde jsem se poprvé setkal s Jachimovičem - mnohem zkušenějším vězněm. Byl podroben stejně psychiatrické expertize jako já a dali nás asi na dva měsíce do jedné cely.

Jak probíhalo soudní líčení?

Nejprve jsem dostal jednoho řížského advokáta. Později se rodičům podařilo získat právníka Ariu z Moskvy, což byl slavný disidentský advokát. Soud se konal v říjnu. Krátce před ním povolili rodičům první návštěvu. U soudu, který probíhal bez mé přítomnosti, Aria tvrdil, že jsem přičetný a měl bych nést plnou odpovědnost za své činy. Žaloba prohlašovala, že jsem šílený a měl bych se podrobit psychiatrické léčbě. Soud nakonec rozhodl, že šílený jsem a že mám podstoupit nucenou léčbu. V diagnó-

ze stálo, že trpím pomalu se rozvíjející schizofrenií, což byla tehdy v Sovětském svazu diagnóza běžně přidělovaná disidentům.

Když rozhodli o nutnosti mé léčby, měli dvě alternativy: umístit mě do speciálního, nebo do běžného psychiatrického zařízení. Jejich rozhodování mělo pro můj další osud velký význam. Speciální psychušky byly někde hluboko v Rusku. Tato hrozná místa byla například v Kazani a Leningradu, kde mnoho jiných muselo projít peklem. Díky Bohu se rozhodli poslat mě do obyčejného blázince v Rize, kam mě přemístili krátce po soudu.

Jak vás v blázinci přijali?

Skoro celý personál se choval velmi přátelsky. Nemohli to říct otevřeně, ale většina z nich byla proti sovětské vládě v Lotyšsku, takže se mnou jednali nejlépe, jak mohli. Snažili se mi všemi způsoby pobyt v blázinci ulehčit. Podávali mi léky v pilulkách, ne injekčně. Tak mi nikdo nemohl zabránit, abych je nebral. Bylo zřejmé, že různým způsobem obcházejí léčbu. Po nějaké době povolili první návštěvu mým rodičům a potom mohli přijít dokonce i nějací přátelé. Já sám jsem se však nemohl vzdalit ani na krok. Umožnili mi rovněž pokračovat v rozdělané matematické práci, přerušené pobytem ve vězení.

Údajně se vám v blázinci podařilo vyřešit jeden matematický problém. Je to pravda?

Podařilo se mi tam vyřešit několik matematických problémů. Jeden z nich byl poměrně známý problém dimenze subgrupy, spojovaný se jménem Magnus. Po mém propuštění a emigraci byl publikován v zahraničí.

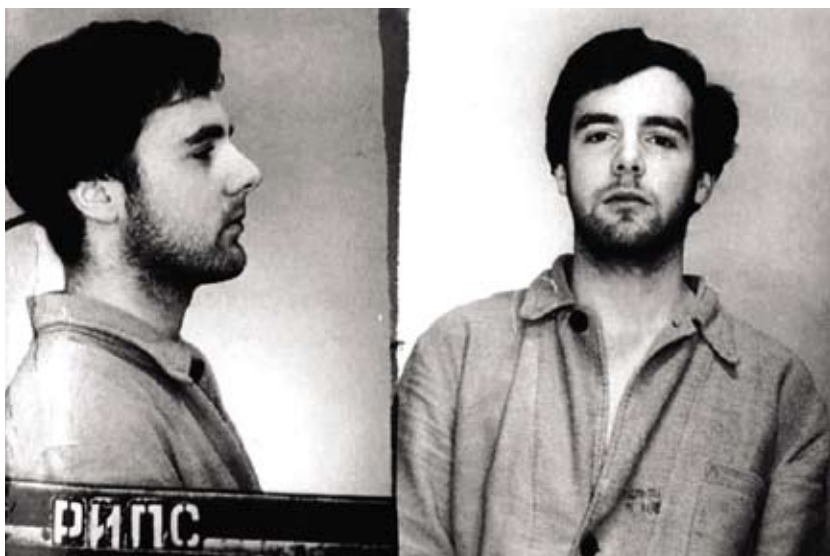
Kdy jste se dočkal propuštění a jakou úlohu hrál ve vašem případě Vladimír Bukovskij?

Bukovskij sehrál v mém životě velmi důležitou roli. Nevěděl jsem, jak

dlouho v blázinci zůstanu. Na rozdíl od věznic jste v blázinci nevěděli, kdy vás propustí. Délka „léčby“ byla na libovůli úřadů. Jak jsem zjistil později, Vladimíru Bukovskému se podařilo získat přístup k mým dokumentům, stejně jako k dokumentům dalších osob, které byli perzekuováni podobným způsobem. Tyto dokumenty zaslal na mezinárodní psychiatrický kongres a upozornil tím na naši situaci. Díky němu byli všem lidem zmíněným v těchto dokumentech vypracovány nové posudky, na základě kterých byli brzy propuštěni. V mém případě rovněž ustanovili novou komisi, vedenou neblaze proslulým profesorem Luntzem z Moskvy - jedním z neaktivnějších psychiatrů v této oblasti. Znovu mě vyšetřovali a rozhodli, že můj stav se zlepšil. Můj případ se vrátil k soudu, který zrušil nucenou léčbu a na jaře roku 1971 nařídil mé propuštění. Zasloužil se o ně svými aktivitami Vladimír Bukovskij. Vděčím mu za svoji svobodu. Jeho čin je příkladem největší odvahy, jakou si lze představit. Velmi dobře věděl, že za to skončí ve vězení. Zanedlouho poté byl zatčen a uvězněn na sedm let. Později ho vyměnili na Západ za chilského komunistického vůdce Luise Corvalána.

Co jste dělal po propuštění?

Propustili mě v roce, kdy začal židovský exodus z Ruska do Izraele. Události kolem šestidenní války způsobily určité náboženské a národnostní probuzení mezi sovětskými Židy, ještě prohloubené poté, co Sovětský svaz rozvázal s Izraelem diplomatické styky. Po mém propuštění jsme s rodiči zažádali o výjezdní víza do Izraele, ale sovětské úřady naši žádost zamítly. O mém osudu se dozvěděl věhlasný americký matematik a aktivista v oblasti lidských práv profesor Lipman Bers, který byl původem z Rigy. Podepsal petici na moji podporu a zaslal ji dalším americkým matematikům a následně sovětským autoritám. Na základě této kampaně jsme nakonec víza získali.

Vězeňské foto Elijahu Ripse

Foto: Lotyšský státní archiv

Pohnutá a komplikovaná historie Lotyšska v průběhu 20. století se odráží v osudech význačných představitelů lotyšské matematické obce.

Eižens Āriņš se narodil v roce 1911 v Krasnojarsku na Sibiři, kam jeho otce poslali i s rodinou do vyhnanství. Roku 1920 se mohli vrátit zpět do Rigy. Zde Eižens Āriņš vystudoval matematiku a později se stal zakladatelem prvního univerzitního výpočetního střediska v Sovětském svazu.

Budoucí prezident Americké matematické společnosti **Lipman Bers** se narodil roku 1914 v Rize. Po krátkém studijním pobytu v Curychu se vrátil do Rigy, kde jako sociální demokrat přispíval do ilegálních levicových novin. Ve chvíli, kdy byl vydán rozkaz k jeho zatčení, uprchl do Prahy. Zde roku 1938 získal na Karlově univerzitě doktorát přírodních věd. Po Mnichovu odešel i s manželkou do Paříže. Roku 1940, deset dní před obsazením města nacisty, odjel nejprve do vichistické Francie a krátce nato získali vízum do USA. Lipman Bers tím unikl osudu svých kolegů, kteří zůstali v Lotyšsku sevření mezi dvěma imperiálními mocnostmi.

Po podepsání paktu Molotov-Ribbentrop připadlo Lotyšsko do sféry zájmu Sovětského svazu. Rudá armáda jej obsadila 17. června 1940. Během rok trvající sovětské okupace bylo okolo 15 tisíc obyvatel Lotyšska deportováno na Sibiř, kde většina z nich zahynula. 10. července 1941 Lotyšsko obsadila německá okupační vojska. Během nacistické okupace bylo zavražděno 90 tisíc lotyšských občanů, z toho 70 tisíc Židů, 18 tisíc Lotyšů a dva tisíce Romů.

Emanuel Grinbergs byl po studiích na Ecole Normale Supérieure v Paříži a dokončení doktorské práce na Lotyšské univerzitě odveden v roce 1944 do Lotyšské legie, spadající pod Waffen SS, kde koncem války sloužilo okolo 30 tisíc Lotyšů. Po válce se Lotyšsko dostalo opět pod sovětskou okupační správu. 120 tisíc obyvatel Lotyšska bylo uvězněno nebo deportováno do sovětských táborů. 150 tisíc lidí uprchlo na Západ. Emanuel Grinbergs byl za službu v legii Sověty poslán do internačního tábora v Gruzii. Po roce 1947 se vrátil do Rigy a mohl vykonávat pouze manuální práce. V polovině 50. let se směl opět vrátit na akademickou půdu a stal se významným představitelem fyzikálního ústavu Lotyšské akademie věd a výpočetního střediska Lotyšské univerzity.

Linards Reizis utekl po německém záboru Lotyšska do Estonska, byl však chycen a následně vězněn v Rize. Po propuštění se několik měsíců skrýval, aby se vyhnul odvedení do armády. Po válce studoval matematiku na Lotyšské univerzitě. V roce 1949 bylo sovětskými úřady deportováno více než 44 tisíc Lotyšů, převážně zemědělců, na Sibiř. Ve stejném roce byl Linards Reizis z politických důvodů propuštěn z postgraduálního studia, v němž mohl pokračovat až v roce 1958. V 60. letech se stal vedoucím katedry matematiky na fyzikálním ústavu Lotyšské akademie věd.

V důsledku lepšího životního standardu i řízené rusifikace pobaltských zemí se do Lotyšska v poválečné době stěhovali lidé z celého Sovětského svazu. V roce 1960 přijel do Rigy, jednoho z akademických center Sovětského svazu, i matematik a odborník na algebru profesor **Boris I. Plotkin**. Na Lotyšské univerzitě kolem sebe brzy vytvořil tvůrčí skupinu převážně mladých matematiků. Mezi ně patřil i nadaný student Ilja Rips, který byl roku 1964 na univerzitu přijat v šestnácti letech bez přijímacích zkoušek. V jedenadvaceti se pokusil upálit. Před osudem, který potkal řadu převážně mladých lidí, jež se na přelomu 60. a 70. let 20. století upálili na protest proti sovětské moci, jej zachránila skupina kolemdoucích námořníků.

Jak jste byl přijat v Izraeli?

Velmi dobře. Když jsem přijel, neměl jsem žádnou představu o náboženství. V Lotyšsku jsem si svou víru sotva uvědomoval. Zde v Izraeli jsem byl poprvé konfrontován s židovstvím a jeho dědictvím. Poměrně rychle jsem tomu podlehl a stal se věřícím. Zároveň jsem byl přijat na Hebrejskou univerzitu, kde uznali všechny mé předešlé zkoušky z Rigy, a tak jsem začal pracovat na své závěrečné práci. Doktorát jsem dokončil pod vedením profesora S. A. Amitsura na katedře matematiky, kde působím jako profesor dodnes.

Jak hodnotíte svůj čin dnes – jako nábožensky založený a o čtyřicet let starší člověk?

Hodnotím ho ze dvou pohledů. Ten první je náboženský. Z pohledu mé víry je sebevražda kategoricky zakázána. Člověku není dovoleno sáhnout na vlastní život. Druhý pohled je více osobní. Člověk může myslet na celý svět a jednat podle toho, ale pro rodiče jsem byl jediným synem. Tato skutečnost stojí proti mému tehdejšímu rozhodnutí. Rodiče prošli tragédií druhé světové války, a pak jsem jim způsobil velikou bolest já. Z těchto důvodů sám u sebe nenacházím na tuto otázku uspokojivou odpověď.

Na pozvání Ústavu pro studium totalitních režimů navštívil Elijah Rips ve dnech 20. – 23. 4. 2009 Českou republiku.

S použitím materiálů: Remembering Lipman Bers. *Notices of the American Mathematical Society*, č. 1, January 1995, str. 8–25; TAIMINA, Daina – HENINA, Ingrida: *Mathematics in Latvia Through the Centuries*; ŠOSTAK, Alexander: *Latvian Mathematical Society – 10 years after. European Mathematical Society Newsletter*, č. 1, 2003, s. 22–23; Lotyšské kulturní centrum; JANSONS, Ritvars: *katalog k výstavě The aftermath of Prague spring and the Charter 77 in Latvia/Baltics*, 2008.

pd